

ФОРМУВАННЯ ПІЗНАВАЛЬНОГО ІНТЕРЕСУ В ШКОЛЯРІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ В ПЕДАГОГІЧНІЙ СПАДЩИНІ

Г.І. ВАЩЕНКА

Активізація пізнавальної діяльності школярів - одна із актуальних проблем на сучасному етапі розвитку педагогічної теорії і практики. Пошук шляхів інтенсифікації навчального процесу, пробудження у школярів інтересу до опанування знань та підвищення рівня їх засвоєння набуває все більшого значення. Інтерес у навчанні є своєрідним епіцентром активації навчання, розвитку пізнавальної активності школярів, формування в них позитивного ставлення до процесу і результатів своєї праці. Особливої значимості набуває це положення для початкової школи, в якій закладаються засади змістовної, операційної та мотиваційної сторони навчання.

Пошук нових концептуальних підходів до розв'язання поставлених завдань освітньо-виховної галузі сприяє звернення до педагогічної спадщини українських учених, письменників, громадських діячів, що дає змогу більш ґрунтовно вивчити історико-педагогічні парадигми, конкретного періоду, визначити провідні тенденції розвитку національної Історико- педагогічної думки.

Серед відомих українських учених, видатних педагогів, просвітителів, громадських діячів другої половини ХІХ- початку ХХ століття гідне місце посідав Григорій Іванович Ващенко, який зробив суттєвий внесок у розвиток педагогічної науки і просвіти на Слобідській Україні. Вивчення педагогічної спадщини Г.І.Ващенко дає змогу виділити основні погляди вченого на різноманітні педагогічні проблеми.

Мета статті - висвітлити внесок Г.І. Ващенко у розробку проблеми виховання пізнавального інтересу у школярів початкової школи.

Відмінною рисою педагогічного руху досліджуваного періоду було прагнення вдосконалювати процес навчання, максимально використовувати його розвивальні та виховні можливості, спрямувати його на розкриття

творчих і розумових здібностей учня.

Свої погляди на формування пізнавального інтересу у школярів початкової школи Г.І.Ващенко обґрунтував і виклав в науковій роботі "Загальні методи навчання" [1], в якій він підкреслював, що формування пізнавального інтересу у школярів залежить від активності навчання тому, що з падінням активності навчання занепадає процес мислення і творчої фантазії. Тому навіть при авторитарному навчанні не може бути абсолютної пасивності учня, бо вона не сприяє вихованню інтересу до учіння [1, с.95]. Активність особистості він пов'язував з такими якостями, як інтерес, ініціатива і творчість. Прогресивним був і висновок педагога в тому, що активне навчання передбачає таку організацію навчального процесу, при якій активні учитель і учень.

Принцип активності навчання обумовлює визначення основних методів, які цьому сприяють. В залежності від участі вчителя та учня в навчальному процесі Г.І. Ващенко виділяв методи активні, пасивні та напівактивні. При цьому він підкреслював умовний характер такої класифікації, бо так звані пасивні методи у кращих учителів набувають рис активності. До пасивних методів навчання віднесено такі методи, коли учень є тільки об'єктом педагогічного впливу учителя , а до активних - ті, що розглядають учня як суб'єкта педагогічного процесу, тобто він не тільки сприймає те, що подає йому учитель, але й сам організує свою роботу, активно здобуває знання, виявляє глибокий інтерес до учіння [1, с.187-188].

Не лише для педагогів 20-х років ХХ століття, але й для сучасної педагогічної науки має велике значення розкриття сутності активних, напівактивних і пасивних методів навчання, що впливають на формування пізнавальних інтересів у школярів.

До активних методів навчання, збуджуючих пізнавальний інтерес, Г.І. Ващенко відносив дослідницький метод, як спосіб навчальної роботи, при якій учень постійно розв'язує поставлені питання і який має за мету розвинути його здатність до самостійного наукового мислення [1, с.294].

Цей метод вимагає чіткості у визначенні теми дослідження формування інтересу до неї. Погляди Г.І.Ващенко з цього питання дуже близькі до оцінки значення інтересу К.Д.Ушинським, який виступав проти "потішного навчання" [2, с.26]. Тому Г.І.Ващенко застерігав, що поняття цікавого не слід зміщувати з поняттям легкого і навіть несерйозного, бо "цікавим може бути не тільки легке, але й трудне" [1, с. 295].

До напівактивних методів навчання педагог відніс сократівський, або евристичний метод бо, на його думку, він недостатньо розвиває творчість, Ініціативу і самостійність. Позитивно оцінюючи метод як такий, що розвиває логічне мислення, здатність до міркувань і висновків, Г.І. Ващенко пише і про можливість виховання в учневі шкідливої звички "жонглювати своїми думками, звертати більшу увагу на форму, а не на зміст мислення" [1, с. 251].

До активно-ілюстративного методу Г.І.Ващенко відносить метод Лая, як єдиний психічний процес початкового враження, перероблення вражень і виявлення відношення до об'єкта спостереження [1, с. 264]. Після безпосереднього спостереження дійсності учнями настає момент перероблення вражень після обізнання з явищем, потім діти систематизують свої враження, ставлять їх у зв'язок з попередніми враженнями, роблять висновки, закріплюють свої знання у формі малюнків, письмових викладів або виявляють їх в іграх та ін. [1, с. 266].

Отже, визначення й характеристика методів навчання Г.І.Ващенко відбивають боротьбу з так званими пасивними методами, яка відбувалася в 20-ті роки ХХ століття, тому вимагають критичного аналізу, урахування часу, але вони містять багато цінного, що сприяє розробці сучасних наукових підходів, котрі сприяють формуванню активності школяра, інтересів і мотивів навчання.

Значний внесок у педагогічну теорію зроблено Г.І.Ващенко з проблеми активізації пізнавальних інтересів школярів і навчання. Особливу увагу педагог звертав на питання спостереження, логічного мислення, творчої фантазії. Він вважав, що самовільна, або активна увага пов'язана з

вольовими напруженнями дитини. Формування її вимагає концентрації й інтенсивності мислення. Характеризують увагу також стійкість, широкий обсяг і гнучкість.

Формуванню активності й інтересів учнів сприяє ігрова діяльність у навчанні, яка спрямована на розвиток інтелекту школярів.

Активізація навчання тісно пов'язана з формуванням інтересу, який "характеризує спрямування, або зміст активності людини і мотиви навчання" [1, с.374]. Шляхами розвитку його можуть бути: поєднання нецікавих завдань з цікавими, посиленість для розуміння й виконання нецікавих завдань, самостійність учнів у постановці певних проблем, різноманітність у змісті та методах навчання, зв'язок навчання з практичними завданнями життя, встановлення зв'язку минулого з сучасним, застосування принципу життєвості відповідно до індивідуальних і вікових особливостей учнів [1, с. 378].

Розвиток пізнавальних інтересів слід здійснювати з урахуванням віку дітей. Важливими показниками готовності дитини до навчання являють навички до розумових зусиль, зосередженість у роботі, вміння слухати вчителя і виконувати його завдання. Пізнавальна діяльність відбувається переважно в процесі навчання, пам'ять у молодших школярів наочно-образна, мислення розвивається від емоційно-образного до образно-логічного.

Роки навчання в початкових класах школи характеризуються як значним обсягом засвоєння дітьми нових знань, що розвивають їх розумовий кругозір, підвищують свідоме ставлення до дійсності, так і великою кількістю вмінь та навичок, яких вони набувають, насамперед навичок читання, письма, лічби, що відкривають величезні перспективи для розумової і практичної діяльності дитини, розвивають пізнавальну активність і пізнавальний інтерес.

При проведенні уроку необхідно мати на увазі нестійкість уваги молодших школярів, їх невміння довгий час зосереджуватися, що

пояснюється слабкістю у них гальмівного процесу. Виховуючи увагу молодших школярів на уроці, учитель повинен намагатися зробити навчальний матеріал якнайбільше наочним, цікавим, живим, щоб якомога ширше залучити активність учнів з метою формування пізнавальних інтересів.

Від учителя в першу чергу залежить, наскільки серйозну і стійкою буде навчальна спрямованість учнів. Маючи на увазі велику вразливість молодших школярів, не слід розпорошувати їх увагу, наприклад, невмілим використанням наочного матеріалу. Вчителеві необхідно привернути увагу учнів таким викладом навчального матеріалу і такими методами, які не вимагають від них великого напруження, але визивають інтерес у школярів до учіння [1].

Надзвичайно цінною є думка Г.І. Ващенко щодо активізації навчання шляхом виховання логічного мислення, що вимагає від учнів умінь володіти прийомами логічного, наукового мислення: "привчати їх аналізувати явища, знаходити в них спільні поняття, вірно класифікувати явища та речі, робити висновки різних форм, перевіряти їх" [1, с. 384].Все це сприяє вихованню критичності і дослідницького підходу до навчання, ця риса "примушує учня стримуватися від судження, коли він не має для цього достатніх підстав. Ця риса забезпечує свободу думки і незалежність від вражень, що діти одержують від речей" [1, с. 384].

У вихованні пізнавальних інтересів і пошукової активності Г.І. Ващенко великого значення надавав самостійній праці школярів при виконанні домашніх завдань і при роботі з книжкою, і взагалі з друкованим словом (підручники, художня література, науково-популярні книжки, довідники, газети та ін.). Саме читання-найкращий засіб задовольнити характерну для дитячого віку допитливість, тому педагог наполягав на обов'язковому як класному, так і домашньому читанні [1, с. 390].

Г.І Ващенко виступав проти формалізму в навчанні і підкреслював, що читання впливає на розум і мислення, й сприяє розвитку почуттів, уяви,

пізнавальних інтересів, навчає прийомам живого, осмисленого мовлення, на відміну від стомливого заучування, диктантів та інших методів, яким найчастіше віддавалися переваги. Формування позитивного ставлення до навчання сприяє успішності навчального процесу, а саме більш швидкому та кращому запам'ятовуванню й засвоєнню навчального матеріалу, збудженню різноманітних пізнавальних інтересів, прагненню до розумової праці.

Г.І. Ващенко високо оцінював роль емоцій у формуванні позитивного ставлення до навчання. Педагог розглядав емоції як супровідний та адаптивний чинник, оскільки вони підготовляють і, навіть іноді, визначають ставлення особистості до майбутніх подій, діяльності.

В цілому 20-ті роки ХХ століття були суперечливими. Одночасно вони були плідними як у плані постановки питань активізації пізнавальної діяльності учнів, виховання пізнавальних інтересів і мотивів навчання, так і пошуків шляхів їх розв'язання.

Висновки та перспективи подальшого дослідження.

Вивчення педагогічної спадщини Г.І. Ващенка дає змогу стверджувати, що педагог зробив значний внесок у розробку питань навчання та формування пізнавального інтересу у школярів початкової школи. Педагог вважав, що ефективність процесу навчання визначає ступінь сформованості та розвитку у школярів особливого світогляду, пізнавального інтересу і ставлення до навчання.

Зупиняючись на необхідності формування пізнавальних інтересів у процесі навчання, педагог рекомендував для досягнення цієї мети використовувати всі засоби активізації навчальної діяльності школярів на уроці.

Література:

1. Ващенко Г.І. Загальні методи навчання: посібник для вчителів /Г.І. Ващенко.- К.;1927.-410 с.
2. Ушинський К.Д. Твори в 6-ти томах. /К.Д. Ушинський. -К.: "Радянська школа", 1954.-Т.4.-568 с.